

Сидорчук Т. М.

ORCID: 0000-0002-0941-3763

кандидат історичних наук,

керівник Науково-дослідного центру орієнталістики

імені Омеляна Пріцака

Національного університету “Києво-Могилянська академія”

м. Київ, Україна

ЄВРЕЙСЬКІ АРХІВНІ КОЛЕКЦІЇ У ФОНДАХ АРХІВНИХ, БІБЛІОТЕЧНИХ ТА МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ І ДОСЛІДЖЕННЯ

Ключові слова: єврейські колекції, архів, бібліотека, музей, пошук, дослідження.

Єврейські архівні колекції зберігаються у фондах більшості архівних, бібліотечних та музейних установ України. Значні за обсягом та змістовим наповненням єврейські архівні колекції відкриті у фондах центральних архівів (Центральний державний історичний архів України, м. Київ; Центральний державний історичний архів України, м. Львів; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Державний архів в Автономній Республіці Крим, Державний архів міста Києва), 24 державних обласних архівів, галузевих державних архівів (Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України). Інформація про законодавство в галузі архівної справи, архівні установи України, доступ до Національного архівного фонду представлені на сайті Державної архівної служби України – центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи: archives.gov.ua, а також на сайтах вищевказаних установ. Крім того, значні за змістовим наповненням та обсягом архівні колекції єврейських діячів, політичних, освітніх і громадсько-культурних організацій та установ зберігаються також у рукописних та архівних підрозділах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Одеської національної наукової бібліотеки, окремих

інститутів Національної академії наук України, музеїв, історико-культурних заповідників.

Пошуку інформації про єврейські архівні колекції в українських установах “пам’яті” допомагають довідково-інформаційні видання – путівники по фондах, різноманітні покажчики окремих фондів, тематичних колекцій тощо, каталоги, а також збірники документів, археографічні видання, наукові праці, документальні виставки. Зокрема, поодинокі архівні установи підготували і видали путівники по своїх фондах [Центральний державний історичний архів України, м. Львів... 2001; Державний архів м. Києва... 2007]. Значна частина довідково-інформаційних видань і матеріалів та наукових праць розміщена на сайтах установ. Крім того, протягом останнього десятиріччя на сайтах установ поступово публікуються списки фондів та колекцій, а також оцифровані окремі описи фондів і колекцій. Загалом, така інформаційна діяльність архівів, бібліотек і музеїв дає можливість багатоаспектного пошуку інформації та сприяє дослідникам єврейської спадщини в їхній пошуковій і дослідницькій роботі. Особливе місце серед довідкової літератури в контексті інформації про єврейські колекції в українських установах посідають видання, що були підготовлені в рамках міжнародного проекту “Документи з історії і культури євреїв в архівах Росії, України і Білорусі” під керівництвом Девіда Е. Фішмана. На сьогодні побачили світ чотири збірники, які охоплюють фонди семи областей України [Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины: Путеводитель: Волынская... 2009; Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины: Путеводитель: Николаевская... 2014] та міст Києва [Документы по истории и культуре евреев в архивах Киева... 2006] і Львова [Jewish Documentary Sources in Lviv Archives: A Guide 2023]. Цінність цих путівників для дослідників єврейської спадщини полягає в тому, що в них зосереджена інформація саме щодо єврейських колекцій, які зберігаються не лише в архівах, а й у різних за профілем діяльності установах, зокрема і в бібліотеках, музеях, академічних інституціях.

Оскільки архіви, бібліотеки, музеї відповідно до своїх завдань та функцій мають свої особливості збереження, обліку, опису архівних документів та доступу до них, дослідники в кожному окремому випадку мають ознайомитися зі специфікою роботи

установи, вимогами проведення дослідницької роботи, особливостями облікової документації та процедури доступу до документів. Крім того, у більшості установ матеріали з єврейської історії та культури не творять окремих фондів під умовною назвою “юдаїка” ні фізично, ні документально, а входять до різних фондів, комплексів документів та колекцій. Як і в разі з іншими колекціями, єврейські колекції нерідко розпорошені по різних установах і в різних містах України, що обумовлено історією створення установ, воєнними подіями, втручанням насамперед радянської влади в роботу установ, волею фондоутворювачів і т. д. Тому, наприклад, документи тієї чи іншої єврейської громади, організації чи діяча можуть зберігатися і в місцевому архіві, і в бібліотеці навчального закладу, і в краєзнавчому музеї та навіть у приватній колекції. Оскільки землі сучасної України в різні історичні періоди перебували у складі кількох держав, єврейські документи також створювалися різними мовами. Тому багатомовність єврейських колекцій (іврит, їдиш, українська, російська, польська, німецька, румунська, угорська) є характерною ознакою для більшості фондів, хоча й з різним мовним співвідношенням в установах різних областей України.

Отже, пошук і дослідження єврейських колекцій в архівах, бібліотеках і музеях України характеризуються, з одного боку, потребою знати і дотримуватися загальних правил і вимог пошуково-дослідницької роботи в установах різного профілю, а з іншого – особливостями історичного, географічного і мовного походження та формування документальних колекцій єврейської історії та культури.

Література:

Державний архів м. Києва: Путівник. Т. 1. Фонди дорадянського періоду. Київ, 2007.

Документи по истории и культуре евреев в архивах Киева. Путеводитель. Киев: Дух і Літера, 2006.

Документи по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины: Путеводитель: Волынская, Житомирская, Ровенская, Черкасская области. Киев: Феникс, 2009.

Документи по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины: Путеводитель: Николаевская, Одесская, Херсонская области. Киев: Издательский дом “Стилос”, 2014.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів: Путівник. Львів – Київ, 2001.

Jewish Documentary Sources in Lviv Archives: A Guide. Wrocław: University Press, Kyiv: Dukh i Litera, 2023.

Уфімцева Н. С.

ORCID: 0000-0002-7124-2037

аспірантка

Національного університету “Кисво-Могиланська академія”

м. Київ, Україна

ПРАКТИКИ КНИГОЧИТАННЯ ТА КНИГОВОЛОДІННЯ В ЄВРЕЙСЬКІЙ ГРОМАДІ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, єврейські друковані книжки, колекція юдаїки, шрифтові екслібриси, практики читання та книговолодіння.

Книга завжди була не лише джерелом знань, а й статусною річчю та цінністю з цілком конкретним матеріальним виміром. У книгах їхні власники та читачі залишали сліди, що свідчать про різні практики читання та володіння книгами. У книгознавстві усі ці позначки, а також ті, що залишали видавці, книгорозповсюджувачі та ін., позначаються терміном “провенієнція” [Соколов 2014].

Донедавна чи не єдиними прикладом досліджень зібрань єврейських друкованих книг (зокрема й різними мовами) є стаття Ірини Сергєєвої та Ольги Горшихіної “Книжкові знаки як джерело вивчення історії комплексних бібліотечних фондів” [Сергєєва, Горшихіна 1994, 106–115]. У ній авторки аналізують частину зібрання відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, спираючись на дослідження саме книжкових знаків.

У доповіді ми аналізуємо, які з видів провенієнції можна зустріти в колекції єврейських друкованих книг Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (далі – К-ПДІМЗ) та про які практики читання та володіння книгами